

Filmoteka Szkolna

Temat lekcji: Uniformizacja społeczeństwa polskiego w systemie komunistycznym – Zbigniew Herbert „Pieśń o bębnie” i „Sztandar” w reż. Mirosława Kijowicza

Opracowanie: Anna Równy

Przedmiot: język polski

Etap edukacyjny: szkoła ponadpodstawowa

Czas: 45 minut

Cele zajęć:

cel ogólny

- analiza i interpretacja tekstów kultury i wykorzystanie zawartych w nich informacji

cele szczegółowe

- określenie problematyki utworu;
- wskazanie zastosowanych w utworze środków wyrazu artystycznego i ich funkcji;
- wykorzystanie w interpretacji elementów znaczących dla odczytania sensu utworu (słowa kluczowe, konwencje, treści symboliczne);
- porównanie funkcjonowania tych samych motywów w różnych tekstach kultury;
- dostrzeżenie w poznanych tekstach kultury wartości narodowych i uniwersalnych.

Metody pracy:

metoda „pytania ucznia”, praca w grupach, praca z tekstem (czytanie ze zrozumieniem), metoda analogii.

Materiały dydaktyczne:

- Karty pracy;
- [kadry z filmu „Sztandar” \(1965\) w reż. Mirosława Kijowicza;](#)
- broszura autorstwa Radosława Osińskiego *27. Równość, różność, demokracja*

Pojęcia kluczowe: uniformizacja, zniewolenie, komunizm, PRL.

Przed zajęciami:

Zaloguj się do panelu nauczyciela na platformie www.filmotekaszkolna.pl i przejdź do zakładki Mój profil – Filmy dla uczniów – Zarządzaj kontami. Załóż konta swoim uczniom, tworząc login i hasło, np. login: a.kowalska, hasło: dokument, itd. Hasło może być takie samo dla całej klasy. Po wygenerowaniu kont, wybierz z listy film „Sztandar” i określ, na jaki czas udostępnisz go uczniom. Przed planowanymi zajęciami podaj uczniom przygotowane loginy i hasła i poproś o obejrzenie filmu w domu.

Uwagi:

Do przeprowadzenia zajęć potrzebny jest dostęp do Internetu. Lekcję należy przeprowadzić w klasie maturalnej przy omawianiu zagadnień związanych z literaturą i sztuką czasów PRL- u.

Przebieg zajęć:

1. Podaj temat lekcji i zapowiedz, że omawiane na lekcji teksty kultury będą ściśle związane z kontekstem historycznym (komunizm, PRL). Przedstaw uczniom definicję słowa uniformizacja. Możesz posłużyć się internetowym „Słownikiem języka polskiego PWN”: <http://sjp.pwn.pl/slownik/2579168/uniformizacja>.

2. Podziel uczniów na cztery grupy. Rozdaj **karty pracy nr 1** z wierszem Zbigniewa Herberta „Pieśń o bębnie”. Wyjaśnij zasady metody „pytania ucznia”: uczniowie w grupach przez 5 minut układają pytania związane z wierszem i zapisują swoje propozycje na kartkach. Zapowiedz, że najbardziej pracowita z grup, zostanie doceniona oceną za aktywność na lekcji. Po wyznaczonym czasie sprawdź efekty pracy uczniów, prosząc przedstawicieli poszczególnych grup o odczytanie przygotowanych pytań. Uczniowie z Twoją pomocą wybierają najtrafniejsze pytania odczytane przez kolegów i koleżanki, i zapisują w zeszytach. Ustal z uczniami wnioski dotyczące przesłania tekstu Zbigniewa Herberta.
3. [Wyświetl uczniom kadry z filmu „Sztandar” w reż. Mirosława Kijowicza](http://www.filmotekaszkolna.pl/files/Broszury_dla_lekcji/Lekcja_nr_27_-_Rowno_rono_demokracja_-_broszura.pdf) w celu przypomnienia im kluczowych momentów animacji, którą obejrżeli w domu. Rozdaj uczniom **Karty pracy nr 2** – rozumienie czytanego tekstu, oparte na broszurze Radosława Osińskiego do filmu „Sztandar”, dostępnej w materiałach dodatkowych Filmoteki Szkolnej – [http://filmotekaszkolna.pl/files/Broszury_dla_lekcji/Lekcja_nr_27 - Rowno rono demokracja - broszura.pdf](http://filmotekaszkolna.pl/files/Broszury_dla_lekcji/Lekcja_nr_27_-_Rowno_rono_demokracja_-_broszura.pdf).
Uczniowie po upływie 15 minut odczytują odpowiedzi na pytania (proponowany model odpowiedzi znajduje się w Załącznikach).
4. Wykorzystaj metodę analogii autorstwa Stanisława Bortnowskiego i zapytaj uczniów, jakie widzą podobieństwa w wymowie wiersza Zbigniewa Herberta i animacji Mirosława Kijowicza? Wskazówki pomocnicze dla uczniów mogą dotyczyć: relacji między tekstami, słów kluczy zawartych w tytułach, sposobu ukazania zagrożeń systemu komunistycznego w PRL (metafora, aluzja), różnic między tekstami kultury (np. data powstania, forma).

Wnioski:

Wspólnie z uczniami sformułuj wnioski wynikające z przeprowadzonej lekcji: Literatura i sztuka czasów PRL-u (w tym film), mimo funkcjonującej cenzury, potrafiły celnie ukazać i skomentować absurdalność systemu komunistycznego. Zarówno Zbigniew Herbert, jak i Mirosław Kijowicz, protestują przeciwko zjawisku uniformizacji społeczeństwa. Nie chodzi tu tylko o krytykę narzucanych przez władzę form życia społecznego (pochód, marsz, manifestacja, jednoczenie ludzi we wspólnych, często absurdalnych działaniach), ale również o zniewolenie obywateli i zwalczanie wszelkich objawów indywidualności. Bęben i sztandar, które pojawiają się w tytułach, są nie tylko symbolami ówczesnej władzy, ale również przedmiotami, które prowadzą ku klęsce i nieszczęściu.

Na zakończenie lekcji wyświetl uczniom [fotografię autorstwa Romulada Broniarka, wykonaną dnia 22.07.1959 w Warszawie. Zdjęcie pokazuje obchody piętnastolecia PRL, defiladę wojskowo - sportową, w której uczestniczą chłopcy ze sztandarami Szkolnych Związków Sportowych.](http://www.filmotekaszkolna.pl/files/Fotografie_1959.jpg)

Zwróć uwagę na wartość historyczną i socjologiczną zaprezentowanego zdjęcia.

Praca domowa:

Korzystając z poniższego adresu internetowego, dokonaj analizy i interpretacji tekstu piosenki „Biała flaga” (1982) autorstwa Grzegorza Ciechowskiego (Republika): https://www.tekstowo.pl/piosenka,republika,biala_flaga.html. Zwróć również uwagę na czas powstania utworu, a także znajdź analogie do tekstów omówionych na dzisiejszej lekcji.

Bibliografia:

- T. Lubelski, *Historia kina polskiego. Twórcy, filmy, konteksty*, Katowice, Videograf II, 2009, s. 285 - 286.
- *Polski film animowany*, pod red. Marcina Giżyckiego i Bogusława Zmudzińskiego, Warszawa, Polskie Wydawnictwa Audiowizualne, 2008, s. 47 – 49.
- P. Sitkiewicz, *Polska szkoła animacji*, Gdańsk, Słowo/Obraz Terytoria, 2011, s. 140 – 142.

Karta pracy nr 1

Przeczytaj „Pieśń o bębnie” Zbigniewa Herberta i ulóż pytania do wiersza, które będą pomocne w wypracowaniu wniosków do analizy i interpretacji.

Odeszły pasterskie fletnie
złoto niedzielnych trąbek
zielone echa waltornie
i skrzypce także odeszły –

pozostał tylko bęben
i bęben gra nam dalej
odświętny marsz żałobny marsz
proste uczucia idą w takt
na sztywnych nogach dobosz gra
i jedna myśl i słowo jedno
gdy bęben wzywa stromą przepaść

niesiemy kłosa lub nagrobek
co mądry nam wyróży bęben
gdy w skórę bruków bije krok
ten hardy krok co świat przemieni
na pochód i na okrzyk jeden

nareszcie idzie ludzkość cała
nareszcie każdy trafił w krok
cielęca skóra pałki dwie
rozbiły wieże i samotność
i stratowane jest milczenie
i śmierć niestraszna kiedy tłumna

kolumna prochu nad pochodem
rozstąpi się posłuszne morze
zejdziemy nisko do czeluści
do pustych piekieł oraz wyżej
nieba sprawdzamy nieprawdziwość
i wyzwolony od przestraszów
w piasek się zmieni cały pochód
niesiony przez szyderczy wiatr

i tak ostatnie echo przejdzie
po nieposłusznej pleśni ziemi
zostanie tylko bęben bęben
dyktator muzyk rozgromionych

z tomu: *Hermes, pies i gwiazda* 1957

Poezja polska w szkole średniej od średniowiecza do współczesności. Antologia, wybór A. Rajca i J. Polanicki, Warszawa, Wydawnictwo „Kama”, 1999, s. 635 – 636.

Karta pracy nr 2

Rozumienie czytanego tekstu

Przeczytaj tekst dotyczący filmu animowanego „Sztandar” w reż. Mirosława Kijowicza i wykonaj zadania umieszczone poniżej.

Rytuał równości

1. Obecność ideologii równości w filmie sygnalizuje centralny punkt ukazanej przestrzeni – prostokątny plac z miejscami w kształcie krater o zbliżonych rozmiarach, oznaczonych numerami od jednego do dwunastu. Na placu gromadzą się identycznie ubrani mężczyźni. W atmosferze serdeczności postaci wymieniają uściski dłoni, rozmawiają, uśmiechają się i okazują niebieski sztandar. Racjonalny wymiar zajścia burzy fakt, że miejscem, skąd każdy wyjmuje sztandar, jest własna głowa. (...)
2. Kratki z numerami na placu wyznaczają przybyłym pozycję w formacji. Kształt centralnego miejsca ukazanej rzeczywistości posiada zatem ścisły związek z przyczyną i celem pojawienia się mężczyzn. Wraz z konkretną godziną wymarszu dowiadujemy się, że przybycie osób na plac nie jest przypadkowe – wynika z wcześniejszych ustaleń lub określonych okoliczności, do których bohaterowie muszą się dostosować. (...)
3. Plac tworzy przestrzeń, w ramach której człowiek zostaje sprowadzony do roli anonimowego numeru. Osobie odbiera się tutaj indywidualną postać istoty myślącej, a nadaje status ubezwłasnowolnionej marionetki, służącej do wyrażania ustalonej idei. Jedyną rację bytu jednostki stanowi gest uniesienia niebieskiego sztandaru. W konsekwencji, bohaterowie filmu mają ograniczoną wolność ekspresji. W ukazanym świecie nie są podmiotami wydarzeń, lecz odtwórcami przewidzianych dla nich w rytuale jednakowych ról.
4. Kto lub co decyduje o opisanej sytuacji bohaterów? Czyje zwierzchnictwo reprezentowała ręka, która narysowała na placu kratki z numerami? Jakiejś władzy – sugeruje nam fabuła filmu. Reżyser tworzy tym samym aluzję do każdej formy władzy, dla której narzędziem kontroli obywateli staje się ideologia równości. (...) Zgodnie z intencjami władzy przybyli na plac mają sądzić, że żyją w świecie pozbawionym nierówności, ponieważ zajmują równe rozmiarami miejsca. (...) Dla jedenastu z dwunastu postaci filmu wydaje się jednak oczywiste i niepodważalne to, że zasada równości musi przenikać nie tylko kształt placu, ale wszystkie elementy otaczającej rzeczywistości, włącznie z wyglądem i postawą jednostek. Owo przekonanie jest motywem, a zarazem swoistym przesłaniem zachowań zgromadzonych osób. Ich identyczne oblicza w utworzonej kolumnie czynić mają z maszerującej formacji jeden organizm, żywy dowód na ucieleśnienie idei równości. (...)
5. Władza nie uobecnia się tutaj, aby sprawować nad postaciami bezpośrednią, fizyczną kontrolę. Przydzielając każdemu umownie równe, ponumerowane miejsce, władza organizuje przestrzeń, gdzie w imię idei równości, obywatel zostaje pozbawiony wolności wyboru innego miejsca. Nie znaczy to, że wolność wyboru oraz inne takie miejsca w ogóle nie mają racji bytu i nie istnieją. Bohaterowie nie uświadamiają sobie tego, ponieważ równość rozumieją jako wyłączną i absolutną normę funkcjonowania w społeczeństwie.

Radosław Osiński, *Równość, różność, demokracja*.

Źródło: http://filmotekaszkolna.pl/files/Broszury_dla_lekcji/Lekcja_nr_27_-_Rowno_rono_demokracja_-_broszura.pdf
(s. 14 - 15).

Zadanie 1. (2 pkt)

Jaki obraz został wykorzystany w tekście jako metafora sytuacji opisanych mężczyzn? Wyjaśnij sens tej metafory.

Obraz:

.....

Sens metafory :

.....

Zadanie 2. (1 pkt)

W jakim związku pozostają akapity 2 i 1?

- akapit 2 jest zaprzeczeniem treści akapitu 1.
- akapit 2 jest kontynuacją treści akapitu 1.
- akapit 2 nie ma związku z treścią akapitu 1.

Zadanie 3. (2 pkt)

Odwołując się do akapitów 1 – 3, zinterpretuj określenie: *ubezwłasnowolniona marionetka*.

.....

.....

.....

.....

Zadanie 4. (1 pkt)

Wyjaśnij, jaką funkcję pełnią w tekście pytania zawarte w akapicie 4.?

.....

.....

.....

.....

Zadanie 5. (2 pkt)

Przedstaw, w jaki sposób władza (system) wpływa na bohaterów opisywanych w tekście?

.....

.....

.....

.....

Zadanie 6. (2 pkt)

Zinterpretuj tytuł tekstu, a następnie stwórz nowy tytuł, który odda przesłanie tekstu Radosława Osińskiego.

- .....
- .....

Suma możliwych punktów do zdobycia: 10.

Proponowany model odpowiedzi

Zadanie	Proponowana odpowiedź	Punktacja
1.	Np., Obraz: - plac podzielony na kratki, które są ponumerowane, każdy z bohaterów ma wyznaczone miejsce na placu, porządek; <u>lub</u> - figura geometryczna i ludzie wpisani w przestrzeń Sens metafory: - ilustruje narzucony ogólnie porządek, sztywne reguły, podporządkowanie narzuconym zasadom; równość; uniformizacja.	1 p. – za poprawne wskazanie i opisanie obrazu i 1 p. – za wyjaśnienie sensu metafory.
2.	B.	1 p. – za wskazanie poprawnej odpowiedzi.
3.	Np. uprzedmiotowienie jednostki, która jest sterowana ogólnie, pozbawiona wolności i suwerenności; <u>lub</u> brak możliwości wyboru, stanowienia o sobie.	2 p. – za pełną interpretację; 1 p. – za niepełną odpowiedź.
4.	Np. - porządkują tekst; - mobilizują aktywność (koncentrację) czytelnika; - służą nawiązaniu komunikacji (porozumienia) autora z czytelnikiem; - odnoszą się do głównego tematu ukazanego w tekście.	1 p. – za wskazanie jednej z funkcji.
5.	Np. - przypisuje im określone miejsce w społeczeństwie; - narzuca role; - stwarza iluzję równości; - uniformizuje; - pozbawia wolności wyboru.	2 p. - za wskazanie co najmniej dwóch elementów; 1 p. – za wskazanie jednego elementu.
6.	Np. Tytuł akcentuje ważność problemu równości. Słowo <i>rytuał</i> sugeruje, że jest to swoisty ceremoniał, doniosły społecznie, przypominający religijny obrzęd.	2 p. – za interpretację tytułu <i>Rytuał równości</i> i zredagowanie własnego tytułu zgodnego z przesłaniem tekstu (brak punktów cząstkowych).